

МЕТАФОРИЧНЕ ПОЗНАЧЕННЯ РИС ХАРАКТЕРУ ЛЮДИНИ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

М.В. Коханко, Л.С.Данил

Анотація. У даному дослідженні вивчені проблеми процесу вторинної номінації та питання функціонування метафоричних позначень рис характеру людини. Був проведений аналіз з боку когнітивної лінгвістики використання метафоричних виразів по відношенню до характеру людини. В науковий обіг було введено новий великий за обсягом лексичний матеріал, який може бути використаний у подальших дослідження окремих питань щодо теорій метафор.

Ключові слова: метафора, риси характеру людини, емоційність.

Проблема номінації суб'єктів, об'єктів і явищ об'єктивної реальності належить до числа актуальних і ключових на сучасному етапі розвитку сучасної лінгвістичної науки. Певний інтерес представляє проблема процесу вторинної номінації взагалі і питання виникнення і функціонування метафоричних позначень рис характеру людини зокрема.

Актуальність представленої роботи зумовлена тим фактом, що, в німецькій мові недостатньо досліджені метафоричні одиниці для позначення рис характеру людини, в даний період часу немає узагальнюючих робіт, які займалися б вивченням способів і засобів їх формування.

Даною проблемою займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені-лінгвісти як:

- Н.Д. Арутюнова, С.В.Агеев в питаннях реалізації метафорою прагматичних функцій;
- Д.Лакофф, М.Джонсон, Е. МакКормак в області когнітивних аспектів;
- Б.В.Томашевский в поетичній лексиці;
- А. Вежицкая, Ю.Д. Апресян в семантичному полі;

Об'єктом дослідження є метафоричні позначення рис характеру людини у німецькій мові.

Предметом дослідження є особливості семантики і функціонування зазначених мовних одиниць у німецькій мові.

Метою роботи є опис лексико-семантичних, структурних особливостей і функціональних особливостей метафоричних позначень рис характеру у німецькій мові.

Протягом багатьох років метафора привертала до себе увагу: від Аристотеля і до Руссо. На даний момент вивчення метафори значно розширюється і захоплює різні галузі знання, такі як: філософія, психологія, літературознавство, логіка і т.д.

Більшість людей вважає, що може обійтися у своєму повсякденному житті без вживання метафор. Насправді метафору можна зустріти не тільки в розмовній мові, але й у мисленні, дії. Слід зазначити, що процес метафоризації, перенесення найменувань за подібністю притаманний усім мовам, хоча, в кожній з них спостерігаються певні відмінності. За словами Н.Д. Арутюнової, акт метафоричної творчості лежить в основі багатьох семантичних процесів. Сюди відносяться: розвиток синонімічних засобів, поява нових значень, створення полісемії, розвиток систем термінології і емоційно-експресивної лексики. Метафора виводить назовні один з парадоксів життя, що складається в тому, що найближча мета тієї чи іншої дії нерідко буває протилежна його далеким результатами. Створюючи образ і апелюючи до уяви, метафора породжує сенс, що сприймається розумом [1, с.375].

В.П. Москвін говорить про те, що метафора зближується з категорією неправдоподібності. Неприйнятність буквального розуміння метафори відзначали багато дослідників, зближуючи з нею на цій підставі іронію, гіперболу, непрямий мовленнєвий акт [2, с.87].

Людина як суб'єкт, котрий здатний до самопізнання, є вершиною розвитку процесу пізнання. За останній час вивчення людини, не тільки з медичної, але також з лінгвістичної точки зору, стає все більш і більш поширеним. Антропоцентризм лежить в основі мови і мислення і чітко проявляється в лексиці.

Емоційні слова мають метафоричне походження, і сама виразність метафори викликається відчуттям того лексичного середовища, звідки слово запозичене.

У випадках, де мовець намагається підкреслити характер людини або з деяких причин пряме пояснення неможливо він використовує різні манівці, найчастіше для цього служить метафора, де мовець порівнює явище, характер адресата з схожим на нього іншим явищем, котре знайоме адресату.

У лексичному матеріалі тематичної групи «Характер людини» можна встановити взаємозв'язок експресивності з оцінністю. Тематичну групу «Характер людини» можна розділити на семантичні підгрупи з позитивним, негативним і нейтральним значеннями.

У мовленні використання позитивних метафоричних одиниць вживається скоріше для позначення самої людини, її характеру, виду діяльності, ніж для вираження ставлення мовця до нього. Таким чином, було виділено 162 лексичних одиниць, які мають відношення до метафоричного позначення рис характеру людини. З 162 ЛО позитивну конотацію має лише 21 слово (наприклад: *der Kalmäuser* 'мрійник'; *das Lamm* 'добряк'; *der Wagehals* 'сміливець'; *die Stimmungskanone* 'веселун'). З 21 ЛО, які мають виключно позитивну конотацію, лише 4 ЛО є простими словами (наприклад: *die Biene* 'працелюб'; *die Leuchte* 'голова, світило'), всі інші - складні слова, які складаються з кількох слів (наприклад: *der Eulenspiegel* 'жартівник'; *der Glückspilz* 'щасливчик'). Одним з провідних і більш часто вживаних компонентів у слові є «*Spaß*» і «*Glück*». Це можна пояснити асоціативним рядом, який пов'язує ці слова з чим-небудь позитивним. Позитивна конотація переважає в тематичному блоці «Тваринний світ», тому що людина порівнює себе з тваринами, їх характеристиками та властивостями. Таким чином, порівнюючи себе з тваринами / комахами, людина подумки приписує і собі їх якості.

З 162 лексичних одиниць, які були обрані для подальшої роботи, в негативному значенні використовуються 119 слів. Всі вони мають пейоративний окрас. Зі списку цих слів лише 39 лексичні одиниці є простими короткими словами (наприклад: *der Luchs* 'скнара'; *der Zobel* 'нечупара'; *der Fanfaron* 'хвалько'), всі інші (80) - складні, які складаються з двох слів і більше (наприклад: *der Holzkopf* 'дурень'; *der Hausdrachen* 'лиха жінка'). Вживання композит більш логічно і зрозуміло, тому що вони дають більш чітку і точну характеристику об'єкту, у випадках, коли ми говоримо про прості слова, це або уособлення з твариною (наприклад: *der Hamster* 'скупар'), або пряме позначення об'єкта (наприклад: *der Knauser* 'жмот'). Найбільш часто використовуваними визначальними словами в складних словах є «*Kopf*» (9 лексичних одиниць в таких прикладах, як: *der Murrkopf* 'буркотун'; *der Starrkopf* 'упертюх') і «*Maul*» (3 слова, наприклад: *das Lästermaul* 'наклепник'; *der Plappermaul* 'базика').

Ще одна, менша за кількість лексичних одиниць, підгрупа в цьому блоці, це слова, які мають нейтральну конотацію. Характерна особливість їх, практично цілковита відсутність якого-небудь стилістичного забарвлення. Основною функцією нейтральних метафор є позначення, називання предмета без вираження ставлення до нього або до його функцій, характеру.

У лексичному блоці було знайдено з 162 лексичних одиниць 22 слова, які ніяк стилістично незабарвлені, отже, мають нейтральне метафоричне позначення (наприклад: *der Nichtstuer* 'нероба'; *das Nervenbündel* 'пучок нервів'; *der Stubenhocker* 'домосід').

Було встановлено, що при утворенні складних метафор в німецькій мові використовуються наступні способи словотворення: словоскладання, аффіксація (суфіксація та префіксація) і зрощення. Одним з найдревніших і найпоширеніших видів словотвору є словоскладання, тобто утворення нових іменників за рахунок з'єднання двох або більше слів.

У проведеному дослідженні було виділено 81 ЛО, які відносяться до словоскладання (наприклад: *der Schlaukopf* 'хитрун'; *der Waschlappen* 'ганчірка'; *der Hausdrachen* 'лиха жінка'). В якості першого компонента в цій підгрупі можуть виступати основи дієслів, прикметники та іменники.

1. Дієслово + іменник: 20 лексичних одиниць, наприклад: *der Duckmäuser* 'скизлії'; *die Plaudertasche* 'плітка'; *der Waschlappen* 'ганчірка'.

2. Прикметник + іменник: 14 лексичних одиниць, наприклад: *der Schlaukopf* 'хитрун'; *der Sauertopf* 'зануда'; *der Schlappschwanz* 'капелюх'.

3. Іменник + іменник: 47 лексичних одиниць, наприклад: *der Sprudelkopf* 'гаряча голова'; *der Tagedieb* 'ледар'; *der Stubenhocker* 'домосід'.

Слід зазначити, що конструкція «прикметник + іменник» частіше несе в собі негативний характер, тобто використовуються прикметники з негативною конотацією.

Часто при словоскладенні використовуються різні з'єднувальні елементи, наприклад:

-e: 3 ЛО, наприклад: *der Tagedieb* 'ледар'; *der Lausebengel* 'нероба'; *der Miesepeter* 'буркотун'.

-(e)n: 7 ЛО, наприклад: *der Hasenfuß* 'боягуз'; *die Nervensäge* 'зануда'; *der Stubenhocker* 'домосід'

-(e) s: 8 ЛО, наприклад: *das Arbeitstier* 'роботяга'; *das Sonntagskind* 'улюбленець долі'; *der Teufelskerl* 'шибайголова'

- без з'єднувальних елементів: 63 ЛО, наприклад: *der Streithahn* 'сперечальник'; *der Spaßvogel* 'жартівник'; *der Dickkopf* 'упертюх'

Як відомо, аффіксальне словопроізвиство включає в себе суфіксальний і префіксальний способи словотворення.

Суфікс *-er*, тобто визначальне слово представлено основою дієслова (35 найменувань, наприклад: *der Angstmacher* 'панікер'; *der Blindgänger* 'невдаха'). За допомогою цього суфікса утворюються іменники чоловічого роду, діяльність і характер яких пов'язана з предметами.

Суфікс *-ler*, (6 лексичних одиниць, наприклад: *der Schmeichler* 'підлесник'; *der Zappeler* 'шибеник'). Є одним з варіантів суфікса *-er* і має практично такі ж функції.

Суфікс *-ling*, (1ЛО, *der Götterlieblich* 'щасливчик').

Суфікс *-e*, (6 ЛО, наприклад: *die Hexe* 'відьма'; *die Ratsche* 'брехуха'). За допомогою цього непродуктивного суфікса від дієслівних основ утворені які-небудь назви предметів пов'язані з якістю чого-небудь.

Префіксальний спосіб словоскладання розвинений менш значно в німецькій мові.

Префікс *nach-* (1 найменування: *der Nachäffer* 'наслідувач').

Префікс *un-* (2 ЛО, наприклад: *der Unglücksrabe* 'невдаха'; *der Unruhestifter* 'скандаліст'). У самому префіксі закладена негативна конотація.

Префікс *nicht-* (1 слово: *der Nichtstuer* 'нероба'). Цей префікс, як і попередній, несе в собі тільки негативну характеристику.

У випадку зі складнопроізвищими словами ми маємо справу зі складнопроізвищими іменниками, які представлені семантичними групами імен осіб та імен дії. Таким чином, відмітною особливістю цих слів є суфікси *-er (-ler)* для чоловічого роду і *-in, -erin* для жіночого. У дослідженні було виділено 27 лексичних одиниць. Слід підкреслити, що більшість складнопроізвищних іменників співвідносно зі словосполученнями, центром яких є дієслово, наприклад: *der Leisetreter* 'тихоня'; *der Spaßmacher* 'жартівник'. Найчастіше зрощення зустрічаються в тематичному блоці «Діяльність людини».

Таким чином, можна спостерігати, що в німецькій мові використання складнопроізвищних слів широко поширено. Всього існує два типи зрощень: іменники та складнопроізвищні прикметники. Зупиняємося на іменних зрощеннях, основний компонент яких - субстантивований інфінітив. Німецька мова бідна на афікси. Префіксальний і суфіксальний способи словотвору мають більш абстрактне значення, ніж словоскладення, котре завжди стандартне за формою і є складне за змістом. Складні іменники не тільки за своєю структурою відповідають позначенню приналежності або властивості людини, але в результаті метонімічного перенесення з частини на ціле служать найменуванням самої людини.

Можна зробити висновок, що група з нейтральним метафоричним позначенням нараховує в

собі менш за все лексичних одиниць. Крім того, розподіл слів у цю групу є найскладнішим і абстрактним. Очевидно, що негативна (пейоративна) оцінка в метафоричному позначенні рис характеру людини домінує. Ці слова численні і різноманітні. Як видно з наведених вище прикладів в негативній ролі виступають слова самих різних тематичних блоків. Це може бути і тваринний, рослинний світ, і всілякі предмети, речовини, і найменування самої людини. Характер негативної оцінки залежить в першу чергу від того, як традиційно бачиться об'єкт, які ознаки він має і за яким критерієм його назву перенесено на людину в негативній формі. Людина використовує позитивні метафоричні позначення значно рідше, в порівнянні з пейоративними конотаціями. Це пояснюється психологічною стороною людини, тому що в першу чергу помічаються недоліки. Таким чином, можна говорити про те, що людина для метафоричного позначення рис характеру іншого об'єкта часто необ'єктивна й і рідко вихваляє позитивні якості іншого.

Метафора відіграє велику роль у мові. Вона пронизує наше повсякденне життя і проявляється не тільки в мові, але і в мисленні і дії.

Слід відзначити той факт, що в ході дослідження була виявлена тенденція переважання метафор з негативною конотацією. Отримані результати дозволяють зробити висновок про те, що метафори німецької мови, котрі виступають як визначення характеру людини, мають між собою низку відмінностей, сюди відноситься і тематична, і семантична класифікація, а також особливість морфології німецької мови.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс / Н.Д. Арутюнова // Язык и мир человека. – М.: Языки русской культуры, 1999. – С.370-385.
2. Москвин В.П. Русская метафора: Очерк семиотической теории / В.П. Москвин. – М.: Ленанд, 2006. – 184 с.

УДК 821.161.2

ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ У ЛІРИЦІ ЛІНИ КОСТЕНКО

І.О. Кузнецова, Н.М. Урсані

Анотація. У даному дослідженні аналізуються особливості зображення історичних постатей у ліриці Ліни Костенко з урахуванням фемінного аспекту. До розгляду обрано поезії: «Стара церковця в Лемешах», «Графиня Розумовська», «Тінь королеви Ядвіги», «Цариця Савська». Мова йде про образи жінок, які характеризуються духовною красою, силою волі, здатністю долати внутрішні конфлікти. Особливий інтерес представляють факти з життя цих видатних жінок та їх художнє переосмислення у ліриці Ліни Костенко.

Ключові слова: Ліна Костенко, поезія, історія, фемінне письмо.

Потреба духовного і культурного відродження української нації та невизначеність суспільних ідеалів та пріоритетів викликають в мистецтві й публіцистиці посилений інтерес до національного минулого та історичної спадкоємності. Через це проблема історичної пам'яті стала однією з центральних в українській літературі другої половини ХХ століття. Звертаючись до давноминулих часів та епох, митці пропонують художні твори, які стають своєрідним духовним генератором історичної пам'яті, сприяють розумінню історії як процесу, в якому тісно взаємопов'язані доля окремої людини та суспільні обставини.

Саме у другій половині ХХ століття поглиблюється зацікавлення історичним минулим, розширюється дослідження відображення його в літературі, активізується розробка проблеми історичної пам'яті, наголошується на її особливому значенні в національно-патріотичному усвідомленні українців та для створення концепції національної літератури (розвідки М. Жулинського «Які ж виміри людської пам'яті?» (1986), Ю. Ісіченка «Шевченкове слово й історична